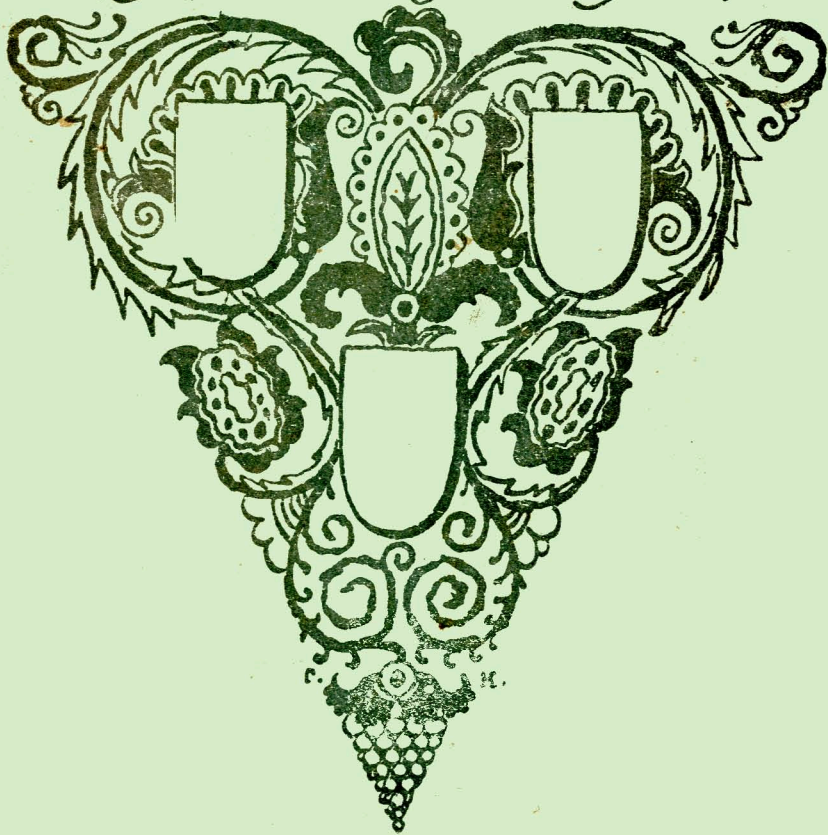

УС
III 0314 4x7
Г 62

12 IV
5

Микола Богдеев
ЗНАМЕНІТІ
САМОНУКІ
(Земля до земорѣѣ)

РС КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ
Шифр Ш03(4Укр)Г62 Інв. № 2714515

Автор Голубець М.

Назва Українське мистецтво:
(Вступ до історії)

Місце, рік видання Львів; К. 1918г.

Кількість стор. 31с. : іл.

- " - окр. листів _____

- " - Ілюстрацій _____

- " - карт _____

- " - схем _____

Том _____ частина _____ вип. _____

Консолет _____

Примітка: 3.09.01.

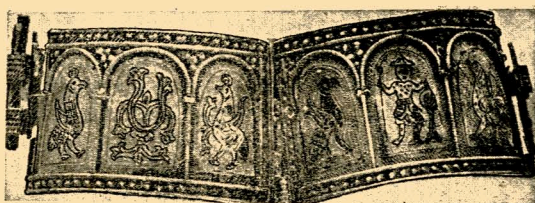
Синь

Б305659

Микола Голубець

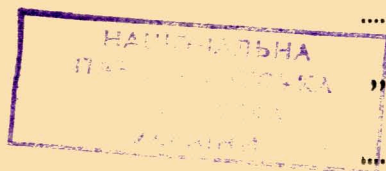
Українське Мистецтво

(Вступ до історії).

2714515
1/7

Львів — Київ 1918.

„Новітня Вібліотека“
Ч. 29.

Накладом Видавництва
„Шляхи“.

Про українське народнє мистецтво не будемо говорити на цьому місці. Завдяки високорозвиненому народо-віданню (етнографії) мистецькі змагання українського села цінять ся не тільки у нас, але і в Європі.

Про українську народню пісню, про багатство українських окрас (орнаментики), розсіяних на вишивках, килимах, писанках, поливяній посуді (кераміці), на деревляних і металевих виробх, про українське деревляне будівництво (архитектуру) і т. д. написано вже не одну книгу на багатьох європейських мовах.

Правда, ні в чужих ні в українських книгах про українське народнє мистецтво, не перебрано усього його багатства, але все-ж таки щось у тому напрямі зроблено та намічено. Далеко менше зацікавлення виявило ся до мистецтва, витвореного більш інтелігентними, образованими кругами народу, до мистецтва української столиці і міст взагалі. Наші сусіди, Москалі і Поляки, брали ледви не весь мистецький добуток українського міста на свій рахунок, а ми з якоюсь дивною байдужністю дивили ся на те й мовчали. Кінець кінців дійшло до того, що ми махнули в той бік рукою і раді були хоч тим, що за нами остав народ зі своїм мистецтвом. Що більше, ми почали думати головами наших ворогів і дивити ся їхніми очима навіть на те, чого вони не встигли ще заграбити. Для тих „позичених“ нами очей, наше мистецтво не здало ся нічим більше, як кепським підроблюванням мистецтва Візантії в давнійших, та таким-же поганеньким наслідуванням європейським мистецтва в новійших часах. Позатим це мистецтво для нас не існувало. Ми цурали ся його, як чогось далекого й чужого. А чей-же тяжкий труд наших прадідів, князів, гетьманів, козацьких старшин, вельмож та міщан, їхні змагання вибрати ся з глуші на світ, цього не заслужили. Вони зайняті справами української держави й народу та власними турботами, львину часть своїх сил витрачували на те, щоб підняти красу і велич своєї батьківщини, щоб серед диких степів підіймали ся мури міст, красували ся храми й палати, щоб нутро тих будівель не томило одноманітністю, а радувало око грою красок, чаром різьблених, шитих та тканих прикрас. Вони-ж дивили ся кругом себе, бачили через що

шанують других і не хотіли оставати позаду тим більше, що належали до талановитого народу, були панами багатої землі.

Правда, хто розгорне історію України, той побачить, що весь вік жило ся їй не солодко, що крізь неї протоптано не один шлях, яким перевалювали ся ворожі навали і що майже ніколи не було в нас такої тиші, щоб наші батьки могли всеціло віддати ся праці над наукою, письменством і мистецтвом. Хто це знає, той не подивуєть ся, що з нашої плодovитої землі не виріс досі ні один Рафаель ані Рембрандт, що наше мистецтво не стануло ані вище ані на рівені з мистецтвом Європи. За те досліди виявили, що воно аж до XVIII. ст. стояло вище мистецтва Польщі і Росії, які жили в далеко кращих умовах ніж ми. Цього хіба досить, щоб зацікавити ся історією цієї галузі нашої культури.

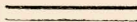
Щоб не розтягати рамок нашої книжечки, мусимо обмежити ся тільки на трьох мистецтвах, що в науці носять назву „плястичних“, або „зорових“, т. зн. таких, що їхніх творів можна доторкнути ся або бачити їх зором. Будуть це: будівництво, малярство і різьба. В обсяг мистецтва входять іще поезія та музика; їх називає наука „слуховими“. Про них ми говорити не будемо.

Не будемо говорити і про мистецький промисл, чи то прикладне мистецтво України; самий перегляд його найтипovіших пам'ятників розширив би нашу книжечку у двоє.

З тих самих причин ми обмежимо ся і часово (хронологічно).

Не будемо говорити про наше мистецтво з часів перед охрещенням України. Розкопки українських могил виявили чимало пам'ятників з того часу, але досі не рішено ще, чи якраз ми були їх творцями, а як так, то скільки в тих пам'ятниках нашого, своєрідного, а скільки запозиченого. Про це є багато здогадів (гіпотез), але одної, рішучої відповіді на всі питання з тим зв'язані бодай поки що немає.

Тому то наше оповідання зачнемо від утворення української держави, а краще від хвилі її охрещення, в якій ми зустріли ся з Візантією, а згодом і з заходом Європи, та до нині в цих зносинах остаємо.

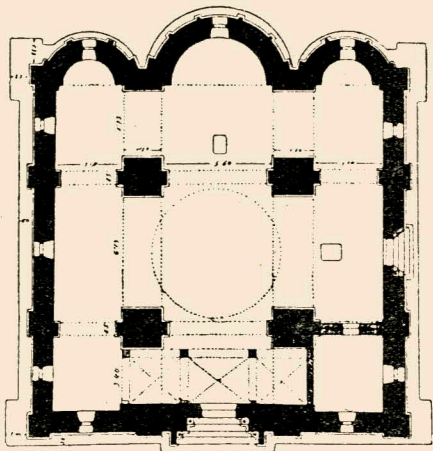

І. БУДІВНИЦТВО.

Переважаюча більшість збережених до нас пам'яток українського будівництва це церкви. Світських будівель зберігло ся до нас дуже мало і то шойно від XVII. ст. починаючи. Це легко пояснити. Княжі палати в старину будували ся з дерева тоді, коли храми ставлено з каміння. Згодом, коли впала українська держава, то не стало українських князів та вельмож, а середня братія, козацька старшина, дрібна шляхта та міщанство дбали більше усього про церкву, одиноке в ті часи забороло українства. Не диво, що й інші мистецтва, як різьба і малярство находили поле для можливого розвитку тільки в церкві та біля неї. Таким чином кожнa старинна українська церква це рівночасно музей українського мистецтва.

Перші церкви Київ, Чернигова та Волині з XI—XIII. ст. будовані способом, перенесеним на Україну з Візантії, відкіля переняли ми християнську віру і первопочини письменства та науки.

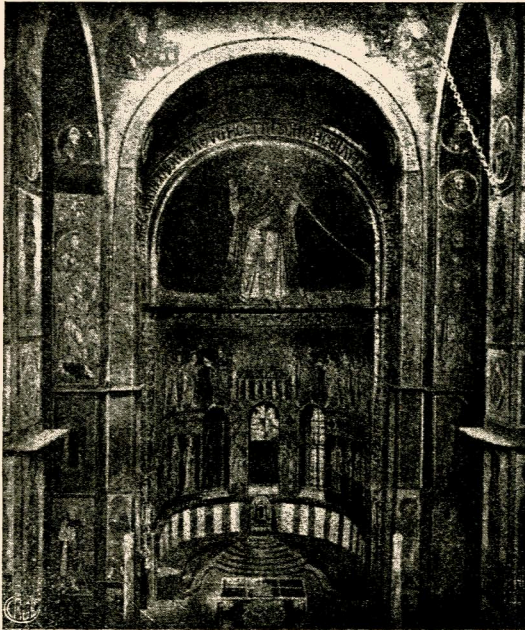
Будували їх Греки та їх українські учні, з яких знаємо архitekга М и л о н і г а, „приятеля“ кн. Рюрики Ростиславича. Порівнюючи старі церкви України з корінно візантійськими, не найдемо надзвичайних різниць. З того можемо заключати, що Українці, переймаючи візантійський спосіб будування, закинули свій власний, бажаючи якомога дорівняти будівлям величньої Візантії. За Візантією ішли вони слід в слід, навіть присвячуючи свої собори тим-же святим, що і в Візантії. Тимчасом старий, український спосіб будування, витиснений із міст чужинецькою новістю, сховав ся

Тип поземного плану укр. візантійського храму.

в глуші українських сел і там він майже без перемін доховав ся до наших днів. Так само було з українською піснею, танком, а навіть мовою. Відома напр. річ, що нинішні народні пісні, колядки і щедрівки — це колишні обрядові поганські співи, та що в мові нинішніх Гуцулів зберігли ся слова і звороти нашого прегарного „Слова о полку Ігоревім“.

Найзамітнішими будівлями України з перед татарської навали є Софійський Собор (1017), Велика Печерська церква (1078), Михайлівський золо-

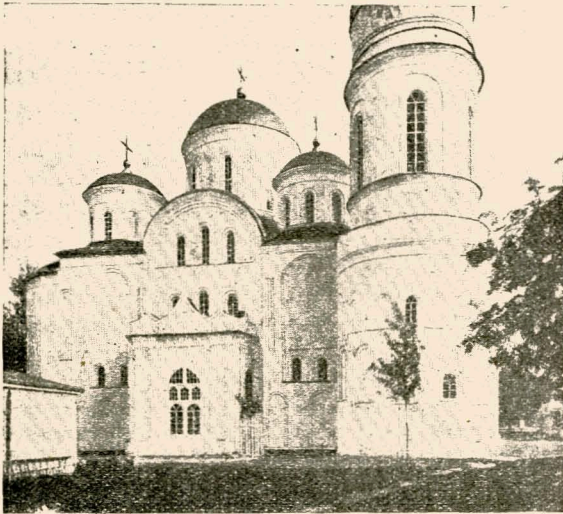

Нутро Кієво-Софійського собору.

товерхий монастир (1108) і Кирилівський монастир (1140) в Київі, та Спасо-преображенський і Борисоглібський храми в Чернигові, як також храм св. Василя в Овручі.

На загал поземий плян кожного з них уявляє собою подовгастий прямокутник з трьома вівтарними заокругленнями (абсидами) зі сходу (в Кієво-Софійському соборі є пять абсид) і притвором із заходу. Цілість храму розділювало чотири (бувало й шість) стовпи на три кораблі (нави). На чотирьох середніх стовпах, получених поміж собою і зі стінами повними луками, підіймала ся головна баня (копула) з підбанником (барабаном) і кулистим (сферичним)

склепінням. Простір поміж гранами луків і основою бані вповняли трикутні вітрила (паруси), що є многоважним строевим здобутком візантійського будівництва. Понад раменами хреста, утвореного луками (арками), здіймалися бані такого-ж виду як і головна (центральна). Вікна в стінах і підбанниках мали подовгасту, з гори заокруглену форму. Обрамовання вікон мало форму кількох одна в одну кладених скринь (ніш). Зовнішніх стін зразу не покривано вапном, а їх невеличку окрасу становили виступи (карнізи) і глухі луки та вікна. Кришу кладено безпосередньо на склепіннях, через що зовнішній вигляд храмового накриття мав лагідно-хвилясту форму. Чернігівські храми мали крім того окраси у виді арок на романський зразок.

Спаський храм в Чернігові. (Вежа добудована).

Розізнати українську будівлю XI—XIII. ст. не важко від пізніших добудов по особливому способі мурування, по формі цегли і сумішці вживаного тоді цементу.

За виїмкою Кирилівського монастиря в Києві та Чернігівських храмів усі храми дотатарської доби ховають ся серед маси пізніших добудов, особливо з часів гетьманування Мазепи. Зразком для того, як виглядав українсько-візантійський храм XI—XIII. ст. може послужити храм св. Василя в Овручі (на Волині), відбудований недавно архителем Шусевим при задержанню усіх прийомів і форм стародавнього будівництва.

Із церковних будівель того часу, згадаємо останки т. зв. „Золотих воріт“ та фундаменти „Княжого

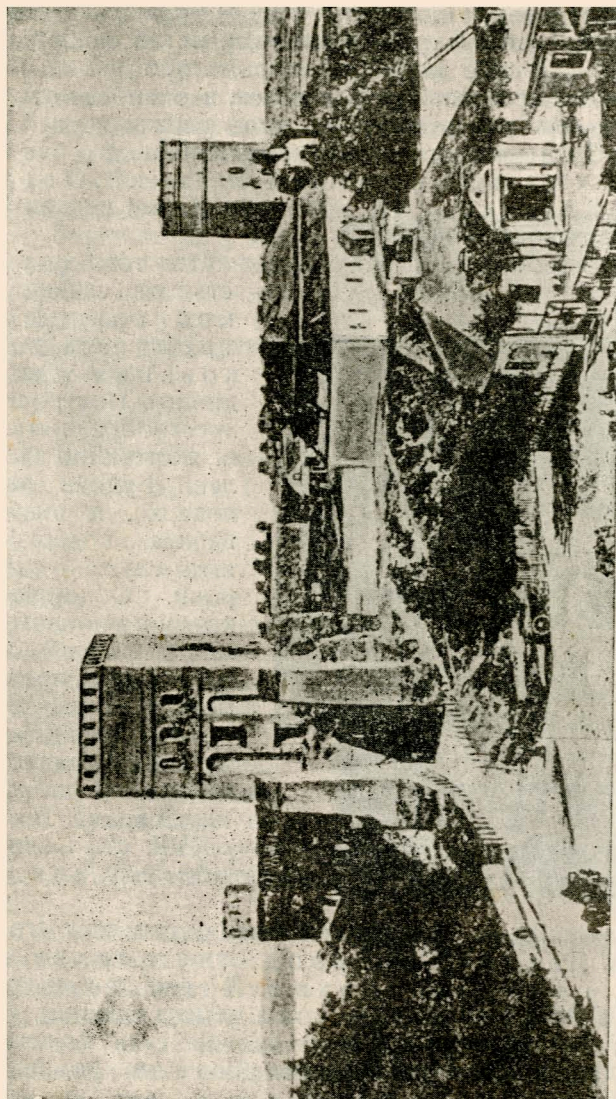
терему“ біля Десятинної церкви в Києві. Останки ці такі незначні, що говорити на їх основі про справдішній вигляд обох будівель рішуче не можна. Ствердити дасть ся тільки те, що спосіб кладення мурів такий-же, як і в церковних будівлях того часу.

Кінець XII. і початок XIII. ст. приносять зі собою упадок Київа. З того часу середовищами дальшого розвитку української державности і культури стають новоосно-

Храм св. Василя в Овручі.

вані, на заході України, городи — Галич і Володимир. Перенесене туди українсько-візантійське будівництво не остаєть ся без змін, але приймає в себе впливи західньої Європи, в якій цвіло в той час романське мистецтво. Зразковим пам'ятником цього західньо-українського будівництва являєть ся храм св. Пантелеймона в Галичі, побудований на переломі XII. і XIII. століть (нині костел св. Станислава). Плян храму українсько-візантійський, чотиристовпний з трьома вівтарними обсидами зі сходу. Романщина помітна тут на різьбарських окрасах храмових входів (порталів) з заходу і півдня та зовнішніх стін вівтарних абсид. Від кїво-чернигівських храмів ріжнить ся Пантелеймонівський храм своїм матеріалом. Коли там вживано

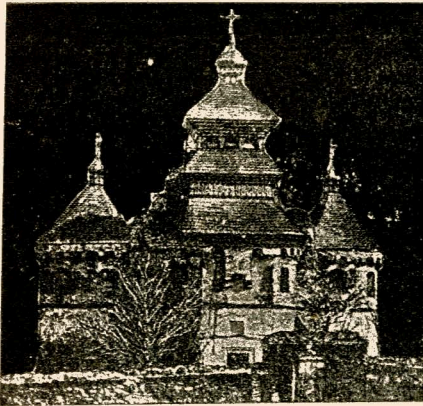

Луцький замок.

до мурування цегли, пісковика і великої маси цементового розчину, то тут заступив це все ломаний камінь, кований в правильні шестистінники.

Романщина відбила ся на українському будівництві доволі слабо. Вона обмежила ся тільки до декоративних подробиць (окрас), при чому старий українсько-візантійський стрій (конструкція) довгі часи остав ненарушений. Більш-менш те саме дасть ся сказати про вплив готицизму, який проникає до нас разом з опанованнем українських земель литовсько-польською державою з XV. ст. почавши. З того часу датується повстання цілого ряду оборонних замків, з яких найзаметніші Луцький, Острозський і Камінецький, при чому й самі церкви приймають твердинний вигляд.

Архитвором українського будівництва того часу явля-

Сутківцязька церква-твердиня.

ється славна Покровська церква-твердиня, в Сутківцях (на Поділля). Построєна на хрестообразному плані, якого кінці заокруглені. Будова на два поверхи. В низу була церква, а поверхові башти служили до оборони. Обновлювання храму в минулому столітті принесло смерть для його прегарних бань і криш. Не всі одначе дослідники годять ся з поданою нами датою повстання цього храму. Так напр.

проф. Павлуцький пересовує її аж у XVII. ст., називаючи храм „найстаршим кам'яним пам'ятником українського бароку“.

Із заметніших українських храмів того часу згадаємо церкву в Лаврові, Богородичну церкву в Рогатині, церкву св. Духа в Кодні та церкву-замок в Риботицькій Посаді (в Галичині).

Усіх їх характеризує перехідний стан тогочасного нашого будівництва від візантійщини до романо-готицизму.

Далеко глибше ніж романщина і готицизм сягнув у наше будівництво дух Відродження (Ренесансу), якого батьківщиною була Італія. Власне від XVI. уже сто-

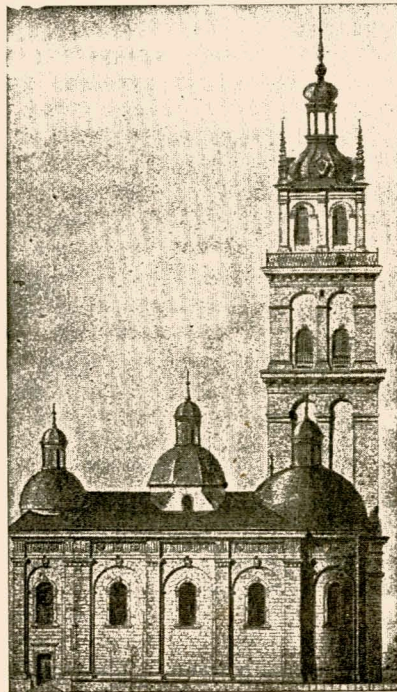
ліття почавши українське міське будівництво чимраз то більше опановує Европа і то не тільки посередньо, дорогою впливів, але безпосередньо, при допомозі своїх артистів, закликаних відтіля на українські землі.

Так напр. творцями гордощів львівського будівництва т. зв. Волоської церкви були Італійці. На переломі XVI. і XVII. ст. побудували вони у Львові Успенську церкву, каплицю трьох святих та Корняківську вежу, що з'єднані разом творять неоцінений під всяким зглядом пам'ятник Ренесансу на українських землях. До речі кажучи, чужинецькі артисти, що строїли „Волоську церкву“, не могли знехтувати основних форм українського будівництва і, виводячи український храм у свійому строю (стилю), будували його на українському трехбанному заложенню.

З великою слушністю признано другу половину XVII. і початок XVIII. століття золотою добою українського будівництва, що йшла в парі з велитенським національним підйомом, започаткованим Хмельницьким, а завершеним... полтавським боєм.

В тих часах витворюють ся в українським каменім будівництві величній стрій, прозваний українським бароком.

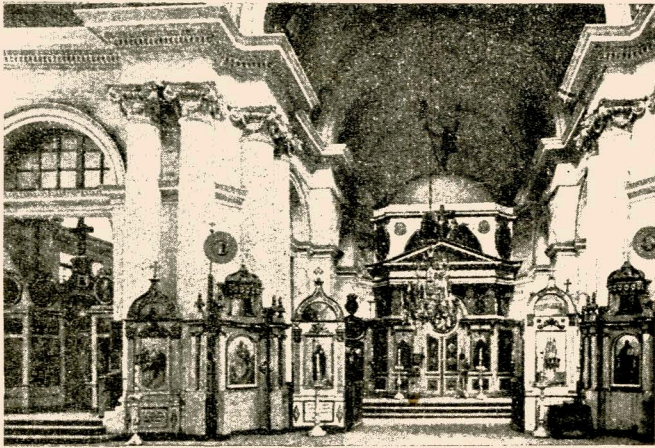
Щоб як слід зрозуміти душу цього строю, як також основу його назви, мусимо довше над сим спинити ся. Ми вже на своєму місці сказали, що стародавній український спосіб будовання, витиснений візантійською новістю, загинув по українських городах, але заховав ся в сільських закутинах. На протязі цілих століть, стояв український город далеко від українського села, і його мистецтво, не маючи власного коріння в народній творчості, було примушене йти чужими слідами. Щойно великий всенародній рух, викликаний Хмельницьким, наблизав ті два чужі для себе світи,

Волоська церква у Львові.

з'єднав „верхи“ з „низами“. І хоч як не довго тривало це з'єднання, то його плодотворні наслідки не дали на себе ждати. Віджило тоді українське письменство, до нового життя підняло ся й мистецтво. Українське церковне малярство почало набирати національних прикмет, а прекрасне народне будівництво перейшло з сільського дерева в городський камінь. Правда, те все не відбуло ся так просто, без переливів. Не всі кам'яні будівлі України XVII—XVIII. ст. належать до чисто українського строю, а ті, що й туди належать, не все видержані в строгій чистоті і послідовності. Тому не від річи буде поділити пам'ятники нашого тогочасного будівництва на відділи (групи) так, як зробив це згадуваний нами проф. Павлуцький.

До першої групи зачислив він кам'яні церкви, яких форми походять з українського дерев'яного будівництва,

Нутро церкви в Лялках.

а їхні окраси хоч західньо-барокового типу, підпорядковують ся цілості. Пляни тих церков хрестообразні.

До другої групи належать церкви, построєні на базилічних плянах, орнаментика їх барокова і до тої міри обильна і широка, що їй підпорядковуєть ся будівляна конструкція. Вкінці третю групу становлять церкви, в яких строю і окрасах змішують ся українські і барокові первні (елементи) в одну еклектичну (складову) цілість.

Не беремо ся вчисляти всіх пам'ятників тогочасного будівництва. Для порівняння тільки згадаємо по кілька пам'ятників, які дадуть ся обняти в рами наведених нами груп.

До першої з них належать церкви гетьмана Самійловича в Прилуках і Лубнах, Введе-

чівська церква в Чернигові, Юріївська церква Видубицького монастиря і Теодозія Печерського в Києві, а вкінці цілий ряд Мазепиних будівель в Києві, Чернигові і інших городах України.

Все це будівлі, яких питоменні прикмети дадуть ся вивести тільки з українського деревляного будівництва, якого самобутність давно вже доведено. Бо як би ми й не шукали, то ніде у світі не найдемо подібних будівель, як запорожський собор в Самарі, церква Покрови в Харкові, а врешті усе будівництво карпатських Бойків, Гуцулів та Лемків, та й усе те народне будівництво Подніпров'я, що його заборонено указом 1801. р.

Вистане порівняти усі ті храми з іншими українськими храмами того часу, але будованими західньо-бароковим стром, щоб признати слушність нами сказаного. Згадаємо хоч-би Богданівську церкву в Суботіві, церкву Троїцько-Ілинського монастиря в Чернигові, Василіянську в Бучачі та Юріївську у Львові.

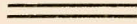
Не завадить додати, що майже усі старинні храми Києва, як Софійський собор, Михайлівський монастир і інші, виводять свій нинішній українсько-бароковий вигляд з другої половини XVII. і з початку XVIII. століття.

Загально приняла ся доволі невірна думка, що після велитенського національного й культурного підйому XVII. ст. послідував стрімголовий упадок в усіх областях українського життя і творчости. Так зле не було. Український барок не зразу переводить ся, а поволі під чимраз то сильнішим напором свіжих новостей, що дорогою через Петербург ішли на Україну. Українська старшина та царські поплечники, розсіяні по усій Україні, починають закликати до своїх маєтностей чужосторонніх будівничих, які будують їх храми і палати в усіх тогочасних строях заходу, час до часу примінюючи до них українські окраси, будівляне заложення, то-що.

Найкращими з тих будівель є Анріївський собор в Києві (1744), побудований Растрелім, розкішний Козелецький собор (1763), побудований на українсько-бароковому заложенню, церква в Лемешах, гетьманська палата в Батурині, та церкви і палати в Почепах, Ляличах і інших городах України. Все те було прекрасне, чарівне, але чуже, штучно закинута в українські степи.

Найкращим доказом того, що українське будівництво процвітало ще до початку XIX. ст. є синодальний указ 1801. р., якого силою заборонено будувати церкви українським строєм. З того часу опоганено українські городи і села безлічю відразливих „казьонних“ будівель, які треба буде колись змести з лиця української землі,

Зацікавлення старовинним українським будівництвом, що почало рости в міру поширювання національної свідомости, датується останніми роками минулого століття. До сього часу його не було. Побудування домика в українському стилі Галаганом (1854) це подія виїмкова. Щойно тоді, коли 1908. р. станув у Полтаві будинок земства, замислу архitekта Кричевського, почався в тому напрямі живіший рух по обох боках кордону.

III. РІЗЬБА.

Мусимо згодити ся з тим, що більша половина вини того, що українська різьба розвинула ся найслабше з усіх мистецтв, лежить по стороні Візантії і східньої церкви взагалі. Остання не допускала різьблення статуй, а що наше мистецтво мусіло служити церкві, то для різьби не було у ній місця.

Різьба існувала в нас ще до прийняття християнства. Знаємо, що наші прадіди поклоняли ся кумирам (ставникам) богів Перуна, Волоса, Хорса і інших. З літопису довідуємо ся, що Володимир поставив кумир „Перуна деревяна, а главу єго серебряну, а уст злат“. До нас зберіг ся цілий ряд камяних ставників, званих „бабами“ та так зв. „Світовид“, найдений у Збручі. Крім того в печері над Дністром біля села Буші (на Поділлі) віднайдено дуже старовинний плоскоріз, що зображує чоловіка на вколішках і півня на дереві. Усі ці пам'ятники доволі грубої і первісної роботи.

З прийняттям християнства була Україна примушена понищити старі ставники, а свої різьбарські змагання обмежити єдино до окрас, а в найкращому разі до плоскорізних (барелефних) зображень.

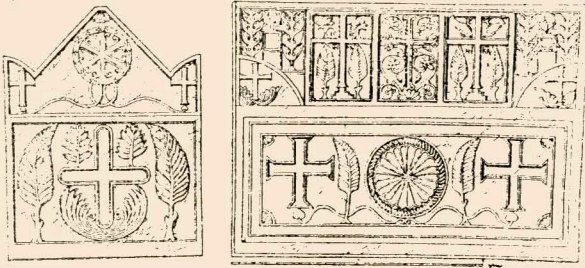
З великокняжої доби зберігло ся до нас кілька пам'ятників того рода. Є це два плоскорізи святих їздців, вмуровані нині в стіни Михайлівського монастиря в Києві. Виконання цих плоскорізів грубе й неграмотне, хоча й не без чару, питомого візантійським композиціям. Крім цього маємо т. зв. „Ярославоу домовину“, покриту довбаними в мраморі окрасами старо-християнського й візантійського типу, та кілька камяних плит

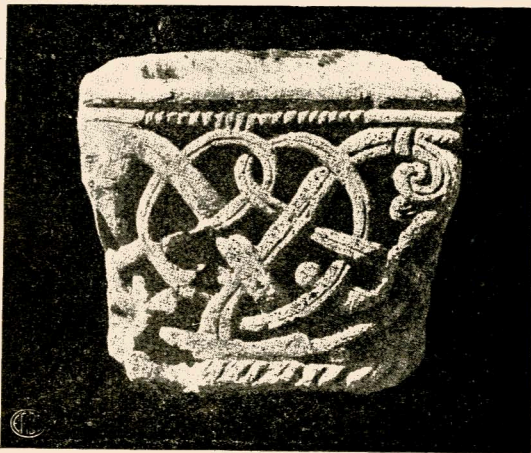
Ставник „Світовида“.

Плоскоріз св. Їздців.

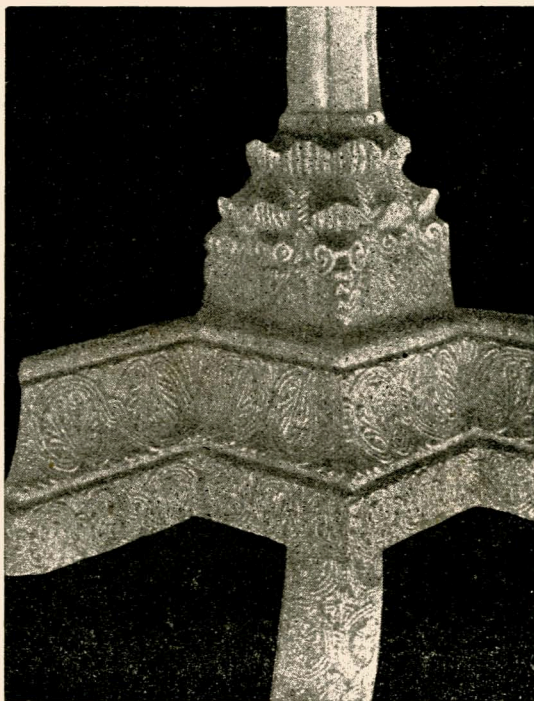
Т. зв. „Ярославова домовна“.

Капітель Боршо-Глібської колони.

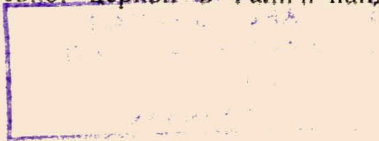
з Софійського собору, покритих плетінковим орнаментом. В Борисо-Глібському храмі в Чернигові зберігла ся до нас прекрасно різьблена голова (капітель) стовпа з окрасами у виді плетених шнурів.

Різьблені орнаменти київо-чернигівських церков не виступали поза межі ростинних і плетінкових мотивів тоді, коли орнаменти західньо-українських церков, націховані впливами романщини, мали уже мотиви із зві-

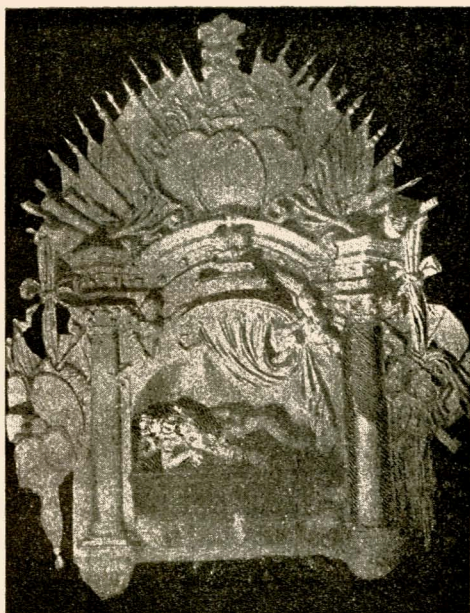

Різьба порталю Пустелеймошівського храму в Галичі.

ринних та людських постатей. На одній із веж, побудованих королем Данилом біля Холму, був викований двоголовий орёл, а луки холмського собору спирали ся на капітелях у виді чоловічих голів, вирізьблених „от нікогого хитреця“. Два входи до храму були різьблені різьбарем Авдієм, а над входами були золочені і розмальовані високорізи Христа і Івана Золотоустого. В руїнах Благовіщенської церкви в Галичі найдено різь-

244515

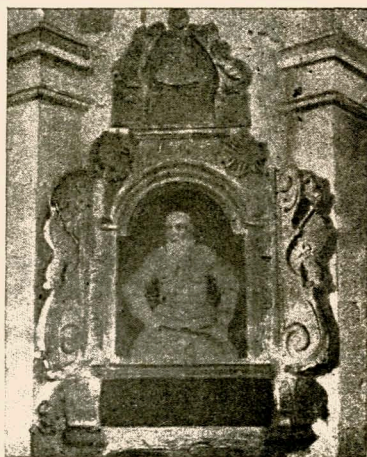

Намогильник Остроясыло.

вати уже цілий ряд величавих різьблених іконостасів, в окрасах котрих розливається ціле багатство ростинного і звіринного світа та фігуральних композицій

З того часу походять два прегарні намогильники кн. Острожського в Києво-печерській Лаврі і воєводи Кисіля в Нискиничках. Намогильники ці пізнеренесансового типу.

В міру того, як падала українська культура, переводила ся й українська різьба, поки її геніяльні творці в роді Мартоса (на переломі XVIII. і XIX. ст.) не потонули в чужинському морі.

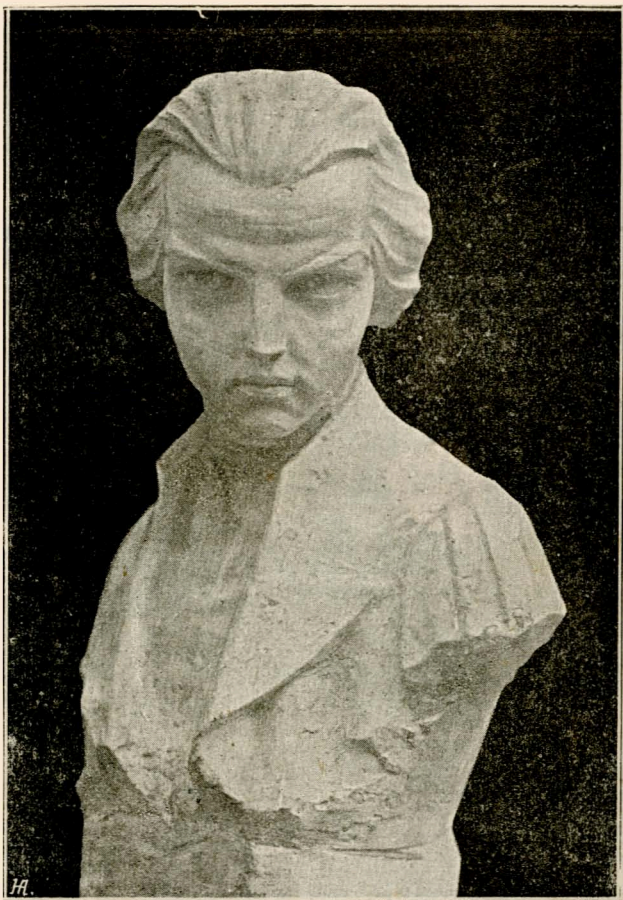
Намогильник Кисіля.

Сучасна українська різьба, якої представниками є Балавенський, Паращук, Гаврилко та Бринський щойно вибивається з колодок, поспівуючи слід в слід за Європою.

блену голову льва. Окраси входів Пантелеймонівського храму в Галичі складені з ростинних мотивів наскрізь романського характеру.

На протязі XIV. до XV. ст. працювали українські різьбари над окрасою польських соборів, закликувані туди польськими королями, але нічого з їхніх робіт до нас не зберігло ся.

В міру того, як на Україні ослабали східні впливи, а змагали ся західні, українська різьба набирає сили і розмаху. З часів XVI—XVIII. ст. можемо заноту-

М. Гаврилко: Погоуды Шашкевича.

III. МАЛЯРСТВО.

Українське малярство, в якого межі входять: стінопись, стінна і переносна мозаїка, іконопись, мініятура, емаль, дереворит, гравюра, історичні та побутові композиції, краєвид і портрет, розвинуло ся, як на наші умови, доволі високо. Серед мистецтв України займає воно одно

Архангел. Мозаїка Київо-Соф. собору.

з перших місць, а у відношенню до малярства Польщі та Росії стоїть на становищі незаперечної висшости і самобутности. В його розвитку, від софійських фресків та мозаїк до полотен Новаківського, дасть ся прослідити означена розвоєва тяглість, і стилєва послідовність. Протягом

цілого тисячліття було українське малярство театром боротьби струй, що йшли зі сходу та заходу, на нашій землі виливалися в творах, яким творча сила України надавала очеркнений самобутній характер.

Першими малярами і учителями християнської України були Греки, але вже з XI. ст. почавши стрічаємося

Мініјатура „Остромірового Євангелія“.

з іменами і творами українських малярів, що виходячи з грецьких майстерень поволі висвободжують ся з під їх непереможного впливу. Так напр. творцями фресків і мозаїк Софійського собору в Київі були Греки, але вже стіни Михайлівського монастиря і Кирилівського собору в Київі розмальовували україн-

ські малярі. Проф. Айналов приписує михайлівські мозаїки відомому з „Печерського Патерика“ маляреви Аліп'єви, що жив на переломі XI—XII ст.

Згадані мальовила і мозаїки — все одно, чи творили їх грецькі чи українські руки — мають один візантійський характер, так як і тогочасне будівництво й уся культура України. Українським малярам тільки о те ходило, щоб якомога не відбігти від грецьких правсрив, що пишкотся

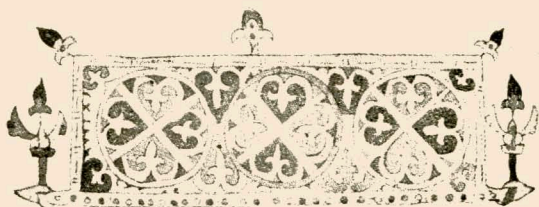

Мініатура укр. молитовника XI ст.

і монументальністю своїх постатей сліпили їхні очі. Візантійський характер мають і тогочасні окраси українських книг, на які складали ся мініютури, заставки та орнамента початкових букв. Найкращими з тих ілюмінюваних книг є „Остромирове Євангеліє“ (1057), „Ізборник Святослава“ (1073) і „Трійська псалтир“ (з другої пол. XI ст.). Українські артисти того часу ішли слід в слід за Греками, але бувало й так, що деякі вітки ми-

стецтва, як напр. емаль, перенесені на українську землю з Греції, трактувалися в нас особливими способами (технікою). Те саме дасться сказати й про іконографію.

Зразу привожено до нас ікони з Візантії та Корсуня і перемальовувано їх без змін. Згодом, поруч візантійських святих, займають своє місце українські, як Антоній та Теодозій Печерські, князі Борис і Гліб та інші. По вислову Петрова, „українська іконопись дотатарської

Заставка „Кривокольного Апостола“.

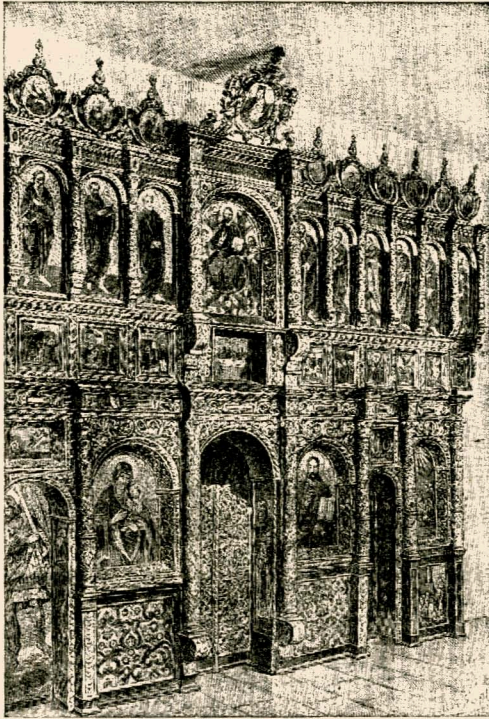

Українське мальовило в Кракові.

доби була віткою живого мистецтва, захоплювала усе ширші круги українського життя, поглиблювала ся в ньому і пристосовувала ся до його ріжнородніх вимог“.

Коли велика київська держава схилилася до упадку, то осередок тяготи української культури перенісся на південний захід, при чому поодинокі представники української культури, духовники, вчені і мистці, розбрили ся по Суздальщині і Литві.

Українське малярство (так як і будівництво), віддавши ся від сходу, почало наближати ся до заходу, жаль тільки, що ми не в силі слідкувати за тим розвоєвим процесом. Ні один храм Галицько-Володимирської держави не зберіг своєї первісної росписі, і ми можемо

Рогатинський іконостас.

дивити ся уже тільки на результати згаданого процесу, які маємо в пам'ятниках української стінописі на польських землях з XV. ст. Про малярство галицько-володимирської держави можемо говорити на основі єдиного літописних звісток і кількох ілюмінованих книг, що зберегли ся до нас. Літопис оповідає, що волинський князь Володимир Василькович, прозваний „фільософом“, будував і вивіював церкви, для яких, здаєть ся, сам

малював ікони, писав та ілюмінував церковні книги. Він мав розмалювати Володимирський храм св. Димитрія. На вікнах холмського собору були вітражі (картини, мальовані на склі), що свідчать уже про вплив романського мистецтва. Із ілюмінованих рукописних книг того часу згадаємо „Кристинопільський Апостол“ (XII. ст.), „Крилоське Євангеліє“ (1144) і Буцацьке та Холмське Євангелія, з XIII. ст. Про орнаментику цих книг висловив ся проф. Соколовський, що вона „без-

Вознесення з Богородчанського іконостаса.

сумнівно найбільш убога з поміж усіх славянських, але хто знає, чи не найменше сувора і варварська“.

Історія українського малярства XIV. і XV. ст. це одна з найбільш відрадних картин минулого української культури, що притиснена ворожою навалою на власній землі святкувала тріумфи на чужій, в тім випадку польській. Українські артисти, закликувані на двори польських королів, лишають там архитвори, над якими ко-

лись мусітиме застановити ся і оцінити їх європейська наука. Не будемо вчисляти усіх праць українських артистів, про які знаємо з хронік, а згадаємо тільки ті, що зберігли ся до наших днів. Є це чарівні розписи польських костелів в Люблині (1415), Сандомирі і Кракові (1471).

Портрет Петра I. Мальовидо Вел. церкви
Печ. Лаври.

Першу з них виконав український маляр Андрій, якого проф. Макаревич назвав „Джіотом півночі“. Називає його так тому, що він так само, як італійський маляр Джіото мав відвагу відхилити ся від традиційних іконописних приписів і зображувати сцени зі святого письма своїм, самобутнім способом. В псодиноких картинах і орнаментиці

двох других розписей бачимо, як іконографічні елементи українсько-візантійського сходу еднають ся з елементами заходу, а все разом перетоплене в горнілі творчости українського артиста дає повну оригінальности і чару щільність.

Крім згаданого вже маляра Андрія, зберігло ся до нас кілька імен інших українських малярів того часу, з яких згадаємо тут Петра Ратенського (умер 1326 р.), що походив з Рави і був московським митропо-

Розпись церкви св. Трійці.

литом. Ікони, приписувані його кисті носять сліди західніх, головню італійських впливів; дальше згадаємо Владика, що разом зі своїми товаришами (1393—1394) працював над розписю костела Чесного Хреста на Лисій горі і спальні короля Ягайла в Кракові, та маляра Г а л я, якому король Ягайло надав парохію в Перемишлі за малярські праці, виконані в Сандомирській, Краківській і Серадській землях.

Супроти пошани і популярности, якими тішило ся українське малярство того часу на польських землях, не дивно, що вплив його на пізніше польське малярство був до тої міри сильний, що ще в XVI. ст. обурював ся польський біскуп Саліковський, мовляв, „поганські роботи схизматиків (Українців) добувають собі й далі доступ до католицьких костелів“.

Европеїзація з одного, а націоналізація українського малярства з другого боку іде повним ходом і в XVI. ст. Слідуюче століття, яке зазначило себе велитенським національним підйомом, полишило по собі цілий ряд величавих пам'яток в формі іконостасів, стінописів, портретного та побутового малярства. Згадаємо хоч-би іконостаси і росписі Михайлівського монастиря, Софійського та Миколаївського соборів, Успенської церкви в Лаврі, Видубицького монастиря в Києві, Козелецького собору та галицькі Рогатина, Львова і Богородчан.

Т. Шевченко: Портрет Маввської.

З XVI—XVII. ст. зберігло ся до нас кілька прегарно ілюмінованих рукописей, як „Євангеліє“ Києво-печерської Лаври (1538), „Загорівський апостол“ (1554), „Пересопницьке Євангеліє“ та „Служебник святительський“ (1665), Лазаря Барановича. В трьох перших бачимо, як нова ренесансова орнаментика змагаєть ся зі старою, а в мініятурах останнього маємо реалістичні картини того часного українського побуту.

З винаходом печатної штуки в XV. ст. писання та ілюміновання книг очевидячки переводить ся. Місце многобарвних мініятур-заставок та ініціалів займають в печатаних книгах одно-

барвні дереворити і гравюри. Після перших дереворитів в книгах Фіоля (1491) і Скорини (1517), що прийшли до нас з заходу, находить нове мистецтво догідну почву для розвитку у нас так, що в XVII. і XVIII. ст. український дереворит і гравюра досягають європейського рівеня. Українських графіків Тарасевича, Щирського, Казановича і ин. кличуть в Москву гравірувати царські портрети, проводити іконописними школами то-що.

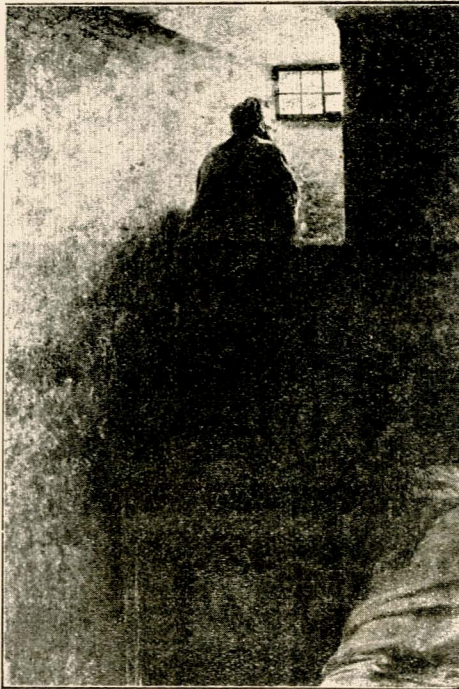
Кінець XVIII. і майже ціле XIX. століття творять епоху упадку і денационалізації українського малярства. Великі

І. Рінн: Козак.

українські малярі, як Лосенко, Левицький і Борбиковський ідуть служити чужим богам, а мистецькі вимоги України заспокоюють ся чужинецькими партачами.

Щойно з останніх десятиліть минулого століття починаєть ся живійший рух в напрямі відродження українського малярства, що змагаєть доволі слабо, але безустанно. Дехто датує цей рух від Шевченка, але він як маляр

Ярошенко: В тюрмі.

усе ішов ажужими слідами, зразу свого вчителя Брюлова, а згодом голяндського маляря і графіка Рембрандта. Те саме дасть ся сказати про творчість цілого ряду малярів Українців з походження, як Трутовський, Пімоненко, Ярошенко, Ріпин і ціла безліч поменших таланів. Вони хоч і малювали Україну, але дивили ся на неї чужими очима.

Відроджування українського малярства можна датувати хиба від більш уже свідомих, хоч може не все найщасливіших змагань артистів того роду, що Сластьон, Васильківський, братя Кричевські

на Україні та Устіянович і Панкевич в Галичині. Вони були першими, що з більшим або меншим успіхом, але заєдно з ясною метою, старали ся навязати нитку традиції українського малярства з одного боку, а з другого зрозуміли, що їх сила не вигасаєма тільки в тісній злуці з мистецькими змаганнями українського народу.

Новаківський: Портрет дружини.

Сучасна роспись українського храму чи світської будівлі, це вже не топгання чужими слідами, а свідоме змагання використати усі багатства української орнаментики й краси української природи і життя.

Кращими малярами сучасної України являють ся Красіцький, Жук, Бурачок, Труш і Новаківський. Як не є, то з їхніми творами можемо показати ся й перед Європою.

„Новітня Бібліотека“

виходить неперіодичними випусками. — Видав твори української і світової літератури: романи, повісти, драми, новелі, критичні нариси і інші твори.

Видає: Видавництво „ШЛЯХИ“ у Львові.

Досі вийшли:

1. Гергарт Гавитман: Перед сходом сонця К 2—
2. Гю де Мопсан: Історія одної дівчини з ферми „ 1-60
3. Леонід Андрєв: Чорні маски (драма) „ 1-60
4. Михайло Яцків: Adagio consolante (новелі) „ 1-80
5. Станіслав Жеромський: „Табу“ і ин. опов. „ 1-60
6. Едгар Алян По: Елеонора і інші оповід. „ 1-60
7. Микола Орищин: Тяжка заповідь „ 1—
- 8—9. Петер Альтенберг: Як я то бачу... „ 2—
10. Володимир Вирчак: 1,000.000 (опов.) „ 1-60
11. Анатоль Франс: Цезар Борджія і інші нариси „ 1—
12. Е. Т. А. Гофман: Дожа й догаресса (опов.) „ 1-60
- 13—14. Мих. Яцків: Смерть бога (новелі) „ 1-60
- 15—18. Василь Пачовський: Ладі й Марені терновий огонь мій... „ 2—
19. Микола Голубець: Мойсей безумний „ 1—
20. Др. Степан Балей: З психології творчости Шевченка „ 2—
21. Гергарт Гавитман: Загнаний дзвін „ 3—
22. Мих. Яцків: Танець тіний (роман, I. часть) „ 3—
23. Октав Мірбо: Лихі пастухи (драма) „ 3—
24. Степан Чарнецький: В годині задуми (поезії) „ 1-60
25. Роман Секеда: Смерть, (вичерпане)
26. Др. Дмитро Донцов: Похід Карла XII на Україну „ 1-20
27. Мих. Яцків: Танець тіний (роман, II часть) „ 6—
28. Тарас Франко: Збиточний Амор. „ 2-60
29. Микола Голубець: Українське Мистецтво (Вступ до історії) „ 3—
(на крацім папері) „ 4—

Замовляти в „Новітній Бібліотеці“, Львів, Руська 3.

B 305 659